

СТАНОВИЩЕ

по конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 2.1. Филология (руска литература на XIX век), обявен от СУ „Св. Климент Охридски“ в Държавен вестник, бр. 31 от 18.04.2017 г., Катедра по руска литература

от проф. д.ф.н. Дечка Чавдарова

Д-р Румяна Парашкевова Парашкевова е единствен кандидат в обявения конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“. Документите за конкурса отговарят на изискванията по процедурата.

Румяна Парашкевова работи в СУ „Св. Климент Охридски“ от 1982 до настоящия момент, където води семинарни занятия и чете лекции по история на руската литература на XIX век в бакалавърска степен на специалностите „българска филология“, „руска филология“, „библиотечно-информационни науки“, както и лекции в магистърската програма на Факултета по славянски филологии „Руска литература, култура и художествен превод“: „Дуелът в руската литература и култура от XIX век“ (Руски исторически и културни реалии); „Руската мистична проза от XIX век – „тайнствените“ повести на Тургенев“ (Поетика на руската литература – XVIII-XXI век: жанрове, дискурси, архетипи).

За качеството на преподавателската работа на кандидатката говори и броят на дипломните работи под нейно ръководство – 22.

В конкурса д-р Парашкевова участва с хабилитационен труд на тема „Руският бретъор *на прицел*. Опити върху фигурата на бретъора в руското социокултурно и литературно пространство от първата половина на XIX век“, 15 студии и статии, 5 авторски статии в учебник по руска литература.

Изследването на Румяна Парашкевова „Руският бретъор *на прицел*...“ следва традицията на руската семиотична школа, на която авторката остава вярна през целия си творчески път. Разглеждането на културата като макротекст, включващ текста на литературата, не е загубило своята актуалност. От гледна точка на преподаването на руската литература запознаването на студентите с кода на руската култура е особено полезно, защото без информация за този код студентите (особено извън Русия) не биха могли да разберат литературните произведения. Трудът е в съзвучие и със

съвременните изследвания на устните разкази в руската култура, на взаимовъздействието между литературните сюжети и житейските сюжети, както и на „структурите на ежедневието“.

Обект на изследването е фигурата на бретъора в руското дворянско общество и в руската литература. Изборът на този обект дава възможност да се повдигне отново един от особено важните според мен проблеми на руската култура (а и въобще на културата): сложното взаимодействие между живота и литературата (по Оскар Уайлд – „литературата влияе върху живота повече, отколкото животът влияе върху литературата“). Изборът на темата за бретъора крие и рискове, свързани със степента на нейната изученост. Авторката неизбежно трябва да реферира голямото количество литература по въпроса, особено в главите за дуела в Русия и за фигурата на бретъора (разбира се, оспорвайки някои мнения на руските учени).

Една от главите на труда представя личността на княз Фьодор Толстой – Американеца като най-ярката реализация на ролята на бретъора в руското дворянско общество. Безспорно запознаването на българския читател с тази личност е много полезно. Семиотичният анализ на битовото поведение на Фьодор Американеца разкрива особено убедително театралността на дворянската култура, превръщането на живота в текст. Представата за този феномен се постига чрез анализ не само на поведението (дуелите, отношението към семейството), но и на стила на Американеца. Обръщането към анекдота (устната култура) потвърждава тезата за взаимопроникването между живота и литературата: „Биографичният анекдот превръща житейското в своеобразен творчески конструкт и така му прокарва път към художествената литература“ (с. 60). Дадената теза се доразвива чрез извличане от литературни произведения на алюзии за личността на Американеца.

Друга илюстрация на осмислянето на живота като текст в руската дворянска култура се открива в лицето на писателя Бестужев-Марлински, който, по думите на авторката, „задава култов модел на поведение, възпроизвеждан както в литературата, така и в бита“ (с. 99). Тази част е озаглавена „Бретъорът като житейска и литературоведска мистификация“ (защо литературоведска – може би литературна?). Въвеждането на Марлински в българския университетски литературен канон според мен е необходимо, за да се създаде по-широка представа за руския романтизъм. От научна гледна точка представянето на личността на писателя и обществения деец

(декабриста) има популяризаторски характер. С оглед на темата на труда основният въпрос, на който търси отговор авторката, е въпросът „идеен бретъор ли е Марлински?“. Влизайки в спор с други учени, тя отговаря отрицателно на поставения въпрос и така изразява собствена позиция.

Следващата глава на труда е посветена на образа на бретъора в повестите на Марлински. Р. Парашкевова подчертава „сюжетоградивния потенциал на дуелната ситуация“ в произведенията на писателя и ролята му като определящ „особеностите на дуелния дискурс“ в руската литература (с. 116). Анализът на образите на героите бретъори отново се опира на богатата научна традиция в изучаването на проблема. Научната етика на авторката ѝ налага коректното цитиране на всички изследователи на прозата на Марлински, а като опитен литературовед тя явно усеща опасността от „потъване“ в чуждите интерпретации и се стреми да оспори отделни моменти и нюанси в тях и да открие проблематизирането на бретъорството в концепцията на писателя. Проницателно е проследена връзката между Американеца - Зарецки у Пушкин – Границин у Марлински, което отново илюстрира превръщането на „текста“ на живота в литературен текст, който пък поражда други литературни текстове. Възможност за изразяване на собствена позиция в стратегията на Р. Парашкевова е и привличането на съвременни философски или литературоведски идеи извън сферата на руската наука: напр. Пол Зюмтор за куртуазната любов. Интересно е осмислянето на героя Правин от повестта „Фрегатата *Надежда*“ („Фрегат *Надежда*“) като възплъщение на русоистката идея за „благородния дивак“ чрез позоваване не само на В. Вацуро, но и на изказване на М. Кирова от нейната книга за Йовков („Още в дохристианското митологично мислене, преди разказа за Адам от „Битие“, *дивото като девствено* тръгва с образа на мъжа“). Струва ми се, че един gender подход към концепцията на руския романтизъм подсказва усложняване на идеята за „добрия дивак“ и насочва към мотивировката на изображението на жената като „дете на природата“, наред с фигурата на мъжа ориенталец в тази роля.

Фигурата на бретъора се открива и в лицето на Пушкин. Както и в случая с представянето на Марлински, Р. Парашкевова е принудена да изложи широко известни факти от биографията на писателя. В един учебник по руска литература подобен биографичен етюд би бил много подходящ, защото представя Пушкин като многостранна личност - дуелист, Дон Жуан, homo ludens.

Анализът на героите бретъори в творчеството на Пушкин (Зарецки от „Евгений Онегин“ и Силвио от „Изстрел“) също показва трудностите, които поражда обилието на научна литература по темата. Справянето с тази трудност пак се открива в оспорването на определени чужди изводи, както и в привличането на западни или български философски или литературоведски идеи. Отново обаче си задавам въпроса доколко те „работят“ за постигането на смисъла на произведението: Ж. Батай по повод на стоящия над трупа на Ленски Онегин, Бодрийяр за митологичния предмет по повод на запазената фуражка на Силвио, О. Ковачев за готическата заключена стая (има предвид, че за готическото в „Изстрел“ е писано доста в пушкинистиката).

Към първоначалния вариант на труда, обсъден в Катедрата по руска литература, авторката закономерно добавя анализ на поевстта на Тургенев „Бретъорът“ (в текста се привежда и българският превод на заглавието - „Дуелистът“). Новата глава има важно място в структурата на труда, защото представя диалога на Тургенев с романтичната традиция, пречупен през творчеството на Пушкин (диалог, който може да се определи с метафората на Н. Георгиев „мълчалив“). Проницателно е наблюдението, че разрушаващият романтичните клишета текст на Пушкин сам може да се превърне в клише за следващите писатели. Усетът на авторката за междутекстовите връзки личи и от откриването на сближение между Лучков от „Бретъорът“ и Херман от „Дама пика“ въз основа на сравнението с Наполеон. Изпитвам определени съмнения доколко някои от откритите сходства и различия между герои или ситуации у Тургенев и Пушкин са смислопораждащи (например сравненията с „Капитанската дъщеря“). С оглед на историята на руската литература на XIX век е важна оценката на Тургенев като предходник на Чехов в полемиката с романтичния модел на дуелната ситуация.

Заклучението на труда е логически обосновано – то отново насочва вниманието към театралността на битовото поведение в руската дворянска култура, към превръщането на живота в текст и обратното – на литературата в живот. Закономерна е и уговорката, че темата може да се продължи с изследване на дуела в руската литература от втората половина на XIX век. Впрочем, обектът на изследването би могъл да се разшири – това да бъде не само бретъорството, но и дуелът, и тогава в обсега на вниманието би влязъл и Лермонтов, който също твори живота си като текст и в чието творчество връзката дуел – игра (спомената в текста на труда) има особено важен философски смисъл.

Библиографията към труда демонстрира широко познаване на научната литература по темата – руска, българска, англоезична.

Статиите на Р. Парашкевова я представят като ерудиран и оригинален изследовател на историята на руската литература и рецепцията ѝ в България, на литературната теория и особено на поетиката на руската литература, интерпретирана с разнообразен методологически инструментариум: на семиотиката на културата и митопоетиката, на теорията за литературната комуникация, на съвременните идеи на философията, херменевтиката, психологията, психоанализата.

Много ценно е изследването на преводната рецепция на драмата „Борис Годунов“ в България, като се има предвид, че рецепцията на руската литература в България не е достатъчно проучена (въпреки появата на няколко значими труда).

Статията „Прохождащото литературознание“ е един от значимите приноси в българското изследване на руската формална школа (изключвам представянето на школата във Франция от Цв. Тодоров и Ю. Кръстева).

Статията <<Авторският предговор към „Герой на нашето време“>> (в съавторство с Хр. Манолакев) съдържа изкусна интерпретация на Лермонтовия предговор в светлината на литературната комуникация, като разкрива формирания у тогавашния читател „хоризонт на очакване“ и играта на автора с този читател, провокацията към него.

Херменевтично майсторство демонстрира изследването на любовния дискурс в христоматайното стихотворение на Пушкин „Я вас любил“, което съчетава възможностите на структуралисткия анализ с тези на съвременните психологически теории.

Проницателен е анализът на повестта на Гогол „Дневникът на един луд“ („Записки сумаспешедшего“) от гледна точка на „дискурса на лудостта“ – анализ, който проследява елементите на шизокода в разкриването на промените в психиката на героя. Убедителен и важен с оглед на концепцията на Гогол е изводът за заличените граници между лудостта и нормалността, съзвучен със съвременните идеи на психоаналитиците. (Разбира се, заличаването на споменатите граници може да се разкрие и от гледна точка на наратива, на вписването на „гласа“ на имплицитния автор в речта на героя, което насочва към устойчиви идеи в творчеството на писателя.)

Нова интерпретация на романа „Анна Каренина“ предлага статията „Свет и тени в романа „Анна Каренина“, в която се открива различна семантика на връзката между двете сюжетни линии в романа – на Ана и Левин – с помощта на митопоетически анализ и обръщане към теорията на Юнг: съотнасяне на „тъмното“ (женско) начало със „светлото“ (мъжко) начало. В текста на романа се откриват нови значения и чрез съпоставителния анализ със „Сянката“ на Андерсен и „Необикновените приключения на Петер Шлемел“ на Шамисо. Същият инструментариум е приложен и към мистичната проза на Тургенев, от която се извлича съотнасянето на любов и смърт.

Психоаналитичният подход (към който в някои случаи имам определени възражения) е плодотворен в интерпретацията на разказите на Чехов и на повестта „Годеница“ („Невеста“), защото хвърля нова светлина върху едни от основните проблеми в творчеството на писателя: изгубения контакт между хората, кризата на идентичността, бунта срещу авторитета във фигурата на Бащата (от тази гледна точка интереса на психоаналитиците извиква и повестта „Моят живот“ – „Моя жизнь“).

Психоаналитичният прочит открива неочаквани значения в романа на Тургенев „Бащи и деца“ (с оглед на изследователската традиция). Текстът оспорва представата за Базаров и Павел Кирсанов като антагонисти, сближавайки ги въз основа на комплекса „страх от отхвърляне“.

Митопоетическият прочит на мистичната проза на Тургенев е ценен принос в развитието на тенденцията да се откриват в творчеството на писателя универсални философски значения (в противовес на социологическия прочит – който, впрочем, има свои основания).

Отчитайки стремежа на Р. Парашкевова към нов, оригинален прочит на споменатите произведения, понякога си задавам въпроса дали някои техни основни значения не са „пожертвани“ в името на този стремеж? Въпросите ми към отделни интерпретации на Р. Парашкевова са в духа на научната полемика и в никакъв случай не оспорват тяхното качество: спорът с оценката на героите в „Бащи и деца“ като антагонисти отрича ли идеята за сблъсък на двете култури („утвърждаваща“ и „разрушаваща“ според Б. Егоров) в романа, или противоположното отношение на Базаров и Павел Кирсанов към авторитета?; противопоставянето на Ана Каренина и Левин като „тъмното“ (женското) и „светлото“ (мъжкото) начало не игнорира ли други връзки, съществени в концепцията на Толстой – опозициите въз основа на концепта

„естественост“ („естественния човек“ в смисъла на Русо и на Киркегор) или въз основа на вярата/неверието?

Оценката на нивото на научната продукция на Р. Парашкевова с критерия цитирания изисква да се отбележи, че от самата авторка са открити 44 цитирания на нейни публикации, в Scopus Elsevier е зафиксирана една, в Central and Eastern European Online Library са 4, 12 публикации са индексирани в ИНИОН РАН, „Литературознание“.

В конкурса за присъждане на академичната длъжност „доцент“ е важно да се отчете и участието на Р. Парашкевова като автор на 5 статии в академичния учебник „Руска литература на XIX и XX век“ (изд. „Хермес“, Пловдив, 2002).

С оглед на критерия „работа в екип“ е необходимо да се споменежи и участието на кандидатката в научни проекти: „Четения по руска литература“, Преводна рецепция на руската литература в България“, Литературният юбилей в академичен контекст“, „Класика и канон в руската литература. Университетският поглед“, Класика и канон в руската литература. Българският поглед“, „Университетски образователни практики и диалози“, „Руската литература – университетски практики и диалози“.

Р. Парашкевова демонстрира и умения на рецензент на чужди трудове, редактор (участвала е в редактирането на 7 сборника от научни конференции), преводач от руски език на поезия от Й. Бродски, Е. Кропивницки, Х. Сапгир, Ян Сатуновски, И. Холкин, Вс. Некрасов, есета на Вл. Сорокин и Виктор Ерофеев, научни текстове на Ю. Лотман и Е. Погосян, Ал. Жолковски и др. По такъв начин тя присъства в научния живот не само като изследовател на преводната рецепция на руската литература, но и като активен участник в този процес.

Всички споменати качества на научната и преподавателската работа на д-р Р. Парашкевова ми дава пълното основание да предложа да ѝ бъде присъдена академичната длъжност „доцент“!

8.08.2017

проф. д.ф.н. Дечка Чавдарова

